

A továbbképzéssel kapcsolatban az a véleménye, hogy annak mind nagyobb részét kell a képző intézetre építeni, s az nem lehet alacsonyabb szintű mint a képzés. Utal a diplomát felújító formák lehetőségeire is.

A könyv függelékeként 6 táblázatot találunk a pedagógusokkal kapcsolatos statisztikai adatok ábrázolására.

Nagyon gondos a felhasznált és ajánlott irodalom bibliográfiája is.

A könyv befejező részében a szerző azt a véleményét fogalmazza meg, hogy talán többre vállalkozott, mint amire szabad lett volna. Ezt – ismerve a könyvben kifejtett gondolatokat – nem lehet elfogadni. Igaza van azonban a szerzőnek abban, hogy a pedagógusi hivatás társadalmi, elméleti, oktatáspolitikai szempontból még alig feldolgozott. E témakörben a szerző könyve valóban értékes alapirodalomként fog szerepelni, s éppen ezért a pedagógustársadalom minden tagjának és minden leendő tagjának könyvtárában ott kellene lennie.

Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1980. 228. l.

Dr. Bereczki Sándor

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS AZ ALSÓ TAGOZATBAN

(A pedagógia időszerű kérdései. Szerkesztette: dr. Petrikás Árpád.)

A MTA Pedagógiai Kutatócsoportja debreceni alközpontjának kutatómunkájának eredményeként került kiadásra közösségi nevelésünk kérdéseivel foglalkozó újabb értékes tanulmánykötet. Mint a könyv címe is mutatja, a közösségi nevelés egyik eddig aránylag kevésbé vizsgált területével, az általános iskola I–IV. osztályaiban folyó nevelés feladataival foglalkoznak a kötetben szereplő szerzők. Talán problémaként jelentkezik az, hogy az 1978-as általános iskolai nevelési és oktatási terv struktúrája már nem az I–IV., és V–VIII. felépítést követi. Az általános iskola I–VIII. osztályainak új szerkezeti tagolása nyilvánvalóan befolyásolja a közösségi nevelés hagyományos menetét is az úgynevezett alsó tagozatban. Ez azonban nyilván nem jelentheti a könyvben feltárt kutatási eredmények hasznosítási lehetőségeinek korlátozását. A szerzők által megfogalmazott pedagógiai általánosítások érvényesíthetők a tanterv új koncepciójában is.

A könyv szerkezeti felépítése azt a menetet követi, hogy az I. osztálytól a IV. osztályig vizsgálja a közösségi nevelés egyes feladatait. Mind a négy osztály számára ad tehát valamilyen témakörben vizsgálati anyagot. Ez abból a szempontból hasznos, hogy így a közösségi nevelés több kérdését lehet felölelni s nyilvánvaló, hogy az egyes osztályokban így

zett felmérés, vizsgálat a másik osztályban is felhasználható. Ugyanakkor azonban problémaként jelentkezik az, hogy így nem kapunk a közösségi nevelés valamelyik kérdésében egy összefüggő, fejlődésében vizsgált nevelési folyamatot, amely az I. osztálytól a IV. osztályig tárja fel a megoldandó feladatokat. A kötetben szereplő tanulmányok többsége a közösségi tevékenységek, illetve az erkölcsi tudat kérdéseit vizsgálják, s így adják meg a könyv problémakörének gondolati egységét. A többi tanulmány hasznosan támogatja a fő vizsgálati téma anyagát.

A könyv bevezető tanulmányát a szerkesztő, dr. Petrikás Árpád írta „Az alsó tagozatos közösségek nevelése és szerepük a személyiségformálásban” címmel. Hangsúlyozza, hogy az alsó tagozat csak akkor töltheti be a közösségi nevelés rendszerében elfoglalt helyét és szerepét, ha kölcsönhatást tud teremteni az iskoláskort megelőző és követő időszak közösségeivel, és sikerül már itt a közösség minden tagját beilleszteni az iskolai életrendbe, ugyanakkor kialakítja azokat az erkölcsi tulajdonságokat, amelyekre a közösségi nevelés az V. osztálytól épül. Ebből a szempontból vizsgálja a tanulók társadalmi érésének és fejlesztésének megalapozásának feladatait. Ismerteti a kutatócsoport fontosabb tételeit a vizsgálatok megindításakor, valamint az eddigi vizsgálatok tartalmi irányait. Ezeknek az elveknek a tanulmányozása nagyon hasznos azoknak, akik hasonló témában kívánnak vizsgálni.

Dr. Litkei Györgyné az „Egyéni és közösségi megbízatások szerepe a közösség kialakításában” címmel közli vizsgálatainak eredményeit. Sokoldalúan elemzi – felmérések és megfigyelések alapján – osztályának keretei között a szervezeti formák és nevelési követelmények közösséget alakító hatását, eredményeit. Kitér az önkormányzatra való érettség, a magartási szabályok megfogalmazása, a csoportos feladatok és a csoportképzés, valamint a közösség egyéni arculata, hagyományai kérdéseire konkrét feladatok teljesítése tükrében.

Dr. Tasné, Zelei Veronika tanulmányának címe: „Első osztályos tanulók együttes tevékenységének közösségi jellege”. Vizsgálatait 8 I. osztályos tanulókkal (kb. 240 tanuló) végezte. Főleg a beilleszkedés folyamatát kísérte figyelemmel az I. osztályos tanulóknál. Véleménye szerint az általános iskola alsó tagozatának egyik fontos feladata, hogy a beiskolázást megelőző időszakhoz képest a tevékenységrendszer magasabb szintjét teremtesse meg. Kutatásai alapján azt a következtetést fogalmazza meg, hogy a beilleszkedés az I. osztályos tanulóknál sem passzív folyamatként történik, hanem a gyermekek egyre aktívabb közreműködésével. A beilleszkedés bonyolult folyamatát sokoldalúan vizsgálja, nem feledkezve meg már a csoportok megszervezésénél jelentkező differenciálódásra. Érdekesek az így

kialakult csoportok jellemzései. Ugyancsak tanulmányosak a végső következtetésként megállapított 7 tevékenységi karakter leírásai is (alkotó – praktikus – tehetetlen – passzív – agresszív – destruktív – karakter nélküli tevékenység). Szemléletesek e típusok ábrázolásai.

Fábiánné dr. Kocsis Lenke „Az alsó tagozatos tanulók közösségei érzelmi fejlesztésének módszerbeli sajátosságai” címen írt tanulmányt. Anélkül, hogy a kötetben szereplő többi tanulmány értékét csökkentenénk, külön ki szeretném emelni e tanulmány fontosságát. Közösségi nevelésünk eléggé elhanyagolt kérdése a közösségi élmények szerepe, hatása a nevelés folyamatában. Természetesen a tevékenységek is jelenthetnek közösségi élményt, mégis e tevékenységek elemzésekor nem mindig fordítunk figyelmet érzelmi vonatkozásaikra. Fábiánné helyesen hangsúlyozza, hogy az alsó tagozatos közösségekben különösen fontosak az érzelmi elemek. Azzal támasztja alá véleményét, hogy a kisiskolások erkölcsi, szociális tudatának fejlettségi szintje meglehetősen kezdetleges, s ezért a nevelői tevékenység során erőteljesebb érzelmi ráhatásokkal, élményekkel kell kiegészíteni, helyettesíteni a tudati-akarati hatásokat. Részletesen elemzi azokat az érzelmi tényezőket, amelyeknek szerepük van abban, hogy a kisiskolások vállalják a közösségi életet. Meglátása szerint e tényezők a következők: védettség keresése; közösségi sikerek; a tevékenység vágya és öröme; a jókedvre hangolódás, vidámságra irányulás; a közösségi életmód formái elemeinek hatása. A tanulmány szerzője figyelmeztet arra, hogy a közösségi érzelmek fontossága mellett reálisán kell látni a határokat is, mivel a közösségi érzelmek önmagukban még nem teszik a gyermekeket közösségi lényé s még csak nem is határozzák meg egyszer s mindenkorra a gyermekek szociális fejlődését, közösségi magatartását. A szerző külön fejezetben vizsgálja a közösségek érzelmi fejlesztését, s tanulmánya végén módszertani elveket fogalmaz meg az érzelmi hatások helyes alkalmazásáról.

A közösségi tevékenység sajátos formáját teszi vizsgálatá tárgyává Arany Erzsébet „A bábjáték közösségformáló funkciói az első osztályban” című tanulmányában. E témát abból a hipotézisből kiindulva vizsgálja, hogy bábozás hatására az I. osztályos tanulók képessé válnak az együttműködésre, a munkamegosztásra, különböző pozíciók betöltésére és az értékelésre. A vizsgált osztályban többféle tevékenységi csoportot szerveztek meg, s ezek közül kiemelten vizsgálták a bábosok csoportjának tevékenységét, fejlődését. Érdekes eredményként írja le a szerző, hogy a többi csoportból egyre nagyobb mértékűvé vált az átvándorlás a bábos csoportba, bár e felbomlott munkacsoportok feladatrendszere továbbra sem

szűnt meg. E tény egyértelműen igazolja a gyermekek bábozás iránti vonzódását és hatását a közösség fejlődésében. A bábozás személyiségfejlesztő hatását kísérletei alapján abban látja, hogy feloldja a gátlásosabb egyéneket is, fejleszti a szakincset, felkelti az érdeklődést más művészeti ágak iránt, hozzájárul az együttélés szabályainak elsajátításához.

Dr. Fábián Zoltán tanulmánya „A tanulási tevékenység közösségfejlesztő lehetőségeinek vizsgálata az alsó tagozaton” címet viseli. Az iskolai tevékenység legközpontibb fajtája feltétlenül a tanulás, s így ennek közösségformáló hatását nagyon alapvető feladat tisztázni és elemezni. A szerző tanulmánya elején kitér azoknak az aggályoknak elemzésére, amelyek az alsó tagozaton végzett tanulási tevékenységgel kapcsolatban felvetődnek. Vizsgálati hipotézise az, hogy a kisiskolás tanulónak a tanítási órákon végzett tényleges tevékenységei sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem felelnek meg az optimális személyiségfejlődés érdekeinek. Ugyanakkor a 6–10 éves gyermekek képesek lennének arra, hogy sokkal önállóbban s egymással közösen dolgozva oldják meg feladataikat. A tanulmány szerzője behatóan vizsgálja azt, hogy a tanítási órák tevékenység szerkezete milyen módon befolyásolja az együttes tevékenységeket. Táblázatban mutatja ki azt, hogy az egyes órákon megoldandó feladatokban milyen mértékű az együttes tevékenységek aránya. Hangsúlyozza, hogy nem annyira az adott korú tanulók sajátosságai, mint inkább a tantárgyi specifikumok szabják meg azt, hogy mikor és mennyit tevékenykednek együttesen a tanulók. Azt is vizsgálta, hogy az egyes tevékenységi formák milyen természetű társas együttműködést igényeltek a tanulóktól, s ezek alapján állapít meg típusokat. Többek között kiemeli azt, hogy az együttes tevékenységek túlsúlyos reproduktív jellegűek, s ez eléggé negatívnak ítéltető meg. Tanulmánya következő fejezetében a szerző tipizálja a tanítási órán végzett tevékenységek alapvető formáit, valamint a feladatmegoldás jellegzetességeit az egyes munkaformákban. Vizsgálatainak tanulságaként vonja le többek között, hogy az egyes munkaformák alkalmazásának arányai nem megnyugtatóak, jóllehet az oktatási és nevelési feladatok (képeségfejlesztés, aktivitás, önállóság), a tevékenységi formák nagyobb mérvű variálását igényelnék.

Sassné dr. Kiss Gabriella tanulmánya „A tanulói csoportmunka szervezetségi szintje a második osztályban” jelent meg. A csoportmunka alkalmazásának új szempontú elemzését olvashatjuk e tanulmányban, mivel a szerző elsősorban a csoportmunka szervezetségi fokát teszi vizsgálat tárgyává a csoportvezető tanuló irányítási módszerével összefüggésben. A II. osztályos tanulók sajátos tevékenységi formái között (mesedramatizálás, rajz-számtan

vedelmét tanulmányi alap létrehozására fordították, s ezzel a háttérrel már mélyrehatóan bele lehetett nyúlni az iskolagyerekekbe. Így került sor az állam felügyelete alatt álló egységes hazai oktatási-nevelési rendszer létrehozására, illetve az ezt tartalmazó utasítás, ún. Ratio Educationis kiadására. Az 1776-ban megjelent, rendkívül részletes és mindenre kiterjedő latin szöveg első ízben Friml Aladár fordításában 1913-ban vált hozzáférhetővé magyarul. Szövege azonban ma már elavult, tökörfordítása nehézkes, néhol maga a fordítás is értelmetlenre szorul. A jelenlegi szöveg ezért elsősorban nem a szép, hanem a világos, közérthető, pontos és főleg egyértelmű átültetésre törekedett. Tegyük hozzá: teljes sikerrel.

Kevésbé ismert, hogy a Ratio követelte újraszervezés befejezését csak 1780 nyarán ünnepelték meg a budai királyi palotában. Az alig néhány hónappal később trónra lépő II. József nem érvénytelenítette ugyan a Ratio rendelkezéseit, de iskolapolitikai elképzelései nem voltak teljesen azonosak. Törekvései gyakorlatilag a gimnáziumok és a felsőoktatás bizonyos csökkentésére, velük szemben a népis-kolák erőteljesebb fejlesztésére irányultak.

A napóleoni háború teremtette új társadalmi és gazdasági körülmények között ismét időszzerűvé vált a magyar közoktatás reformja. 1801-ben József nádor sürgetésére végül megindultak a munkálatok, és 1805-ben elkészült az új tanügyi szabályzat, melynek életbeléptetését – kinyomtatás után – a Helytartótanács 1806. november 4-én rendelte el. Ennek szabatos fordítását most első ízben kapja kézbe az olvasó. Tulajdonképpen mindkét Ratio hivatalos ügyirat. Ezért igyekezett – sikerrel – az eredeti szöveg hivatalos-retorikai stílusát némiképpen megőrizni az átültetés.

Mindannyiunk emlékezetében az első Ratio Educationis őrződött meg, s bizonyos szempontból jogosan. Ám az első Ratio önmagában torzó, valójában mélyebb gyökeret nem tudott verni, s hatását később sem volt képes teljes mélységben kifejteni. Különösen a felvilágosult abszolutizmus szellemében uralkodó II. József idején nem. Az 1790/91. évi országgyűlés 26. törvénye tovább szűkítette hatókörét, hiszen ebben a protestánsok teljes tanügyi önállóságot kaptak. Az első Ratio lényegében az úttörés érdeme, a másodiké a beteljesítés. Ez utóbbi, fél évszázadon át, egészen 1848-ig meghatározta a magyar oktatásügy felépítését. Két nemzedék tanult a második Ratio nyújtotta keretek között a „királyi” (katolikus) alsó és felsőfokú iskolákban.

E két jelentős közoktatáspolitikai és közoktatástervezési dokumentum, illetve azok magyar fordítása, elsősorban a művelődéstörténet hazai múltja iránt érdeklődőknek nyújt hasznos történeti forrásanyagot. Kiemelkedően fontos iskolatörténettel foglalkozó kollégáink szá-

mára, hiszen a függelékben terminológiai mutatót közöl. Ebben pontosan körülírásra került az egyes műszavak korabeli jelentése, nyelvi sajátossága és legfőképpen jelentéstartalma. Aki valaha is megpróbálkozott az 1780-as évektől kezdve bőséggel rendelkezésre álló, negyedévenkénti bontásban készülő, év végi iskolai jelentések szövegeinek megértésével, az tudja, hogy még a latinul igen jól tudónak is milyen értelmezési nehézségeket kell leküzdenie. Csökkenti örömmel, hogy a szerző a főbb szakkifejezések magyarázatát bizonyos kérdés-csoportok szerint (oktatás-nevelés, tanulás, értelmi képesség, tudomány, erkölcs, fegyelem, irányítás, vizsgák, osztályozás stb.) közli, és nem ábécés rendben. Ez nagymértékben megnehezíti a visszakeresést és rengeteg többletmunkát kíván.

Mindent összevetve: Mészáros István olyan művet adott a kezünkbe, melyet számos tudományág (művelődéstörténet, könyvtörténet, numizmatika, fizika, matematika) művelői forgathatnak haszonnal.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

Köbgyi Mibály

I. Sz. Kozirjev–L. P. Gyemigjenko.

FONETIKA. ORFOEPIJA

(Izd. „Visejsaja skola”, Minszk, 1981.)

Ivan Szafronovics Kozirjev és Larisza Petrovna Gyemigjenko *Fonetika. Orfoepija*. c. műve több vonatkozásban is hasznos lehet a hazai orosz-oktatás különböző fokain tanító oroszstanárok számára. A könyvet a szerzők a felsőoktatási intézményekben orosz tanuló, leendő oroszstanárok számára állították össze, és éppen ezért nyújthat hathatós segítséget azoknak az oroszstanároknak is, akik egyéni vagy szervezett formában igyekeznek továbbképezni magukat fonetikából.

A fonetikakurzus (4–68. lap) Kozirjev munkája, míg az ortoepiával kapcsolatos anyag (68–135. lap) összeállítója Gyemigjenko.

A könyv külön értéke, hogy gyakorlatokat, feladatokat, ellenőrző kérdéseket is ad az orosz fonetikát és ortoepiát igényesen tanulmányozni szándékozóknak számára. A gyakorlatok száma 83, s megoldási kulcs is van hozzájuk (136–163. lap).

A hagyományos orosz leíró fonetikákhoz hasonlóan ebben a könyvben is a beszédhangok 3 aspektusú vizsgálatát találjuk: az akusztikait, az artikulációs és a funkcionális (fonológiai) aspektusút.

A fonetikai rész legértékesebb oldalai közé tartoznak azok, ahol a fonéma-fogalommal kapcsolatos fejtegetések kaptak helyet tömören –